

Olha I. Bezpalova,

Doctor in Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
head of the Department of Police Activity and Public Administration of the Faculty 3,
Kharkiv National University of Internal Affairs
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2886-695X>

Забезпечення прав громадян як пріоритетний напрям діяльності органів поліції в Україні

Акцентовано увагу на важливості дотримання прав і свобод громадян в діяльності органів поліції, недопущення вчинення неправомірних дій як з боку поліцейських, так і щодо самих поліцейських. Охарактеризовано зміст інформаційної підсистеми обліку затриманих осіб інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» («CUSTODY RECORDS»). Розкрито основні моменти, пов'язані з функціонуванням інформаційної підсистеми обліку затриманих осіб інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України». Наголошено, що така система дозволить істотно зменшити кількість незадокументованих затримань, маніпуляцій ними, вирішити певні спірні питання та конфліктні ситуації, уникнути необґрунтованих звинувачень представників поліції у вчиненні ними неправомірних дій, а також уникнути катувань.

Розкрито особливості підготовки інспекторів з дотримання прав людини. Встановлено, що у ході такої підготовки особливий акцент робиться на важливість дотримання стандартів захисту прав людини (як національних, так і міжнародних), безпекові питання по відношенню до поліцейського, так і до затриманої особи, питання балансу приватності і безпеки. Особливу увагу приділено організації роботи з інтерв'ю: практичній роботі з електронною базою, застосуванню всіх карток програмного забезпечення, починаючи від реєстрації затриманого, його переміщень, харчування, всіх подій, які з ним відбуваються під час перебування у підрозділі поліції. Розкрито зміст оновлених алгоритмів дій патрульних поліцейських, інспекторів чергової служби, слідчих.

Ключові слова: права людини, поліцейські, CUSTODY RECORDS, підготовка поліцейських

Важливою передумовою ефективного забезпечення прав і свобод громадян необхідним є вироблення та впровадження дієвого механізму їх охорони та захисту. **Досягти цього можливо у результаті дотримання і забезпечення прав людини і основних свобод як ключової цінності в діяльності органів системи МВС; реалізації органами системи МВС своїх функцій відповідно до потреб людини; забезпечення тісної співпраці з територіальними громадами і суспільством у цілому¹.** Отже головним обов'язком держави є забезпечення прав і свобод громадян, що власне і визначає спрямованість діяльності усіх без виключення органів державної влади, у першу чергу, правоохоронних.

Підтвердженням прагнення нашої держави до набуття статусу дійсно правової та демократичної є прийняття у 2015 році Національної стратегії у сфері прав людини та Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020». Положення вказаних нормативно-правових актів визначають спрямованість нашої держави на об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та без

¹ Про схвалення Стратегії розвитку системи органів Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 1023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80>

дискримінації², підвищення рівня захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань³. У зв'язку з цим особлива увага має приділятися якійсь підготовці працівників правоохоронних органів у профільних закладах вищої освіти, ознайомленню їх з ключовими засадами охорони та захисту прав і свобод громадян з урахуванням специфіки діяльності конкретного правоохоронного органу. У ході такої підготовки обов'язково мають враховуватися не лише зміни у національному законодавстві, а й братися до уваги позитивний досвід зарубіжних країн щодо організації процесу підготовки поліцейських та функціонування органів поліції, орієнтації їх діяльності на реальне гарантування прав і свобод громадян.

Зважаючи на сучасний етап оновлення підходів до організації діяльності органів та підрозділів поліції, важливого значення набуває реальне забезпечення дотримання прав громадян в діяльності поліцейських, недопущення вчинення неправомірних дій як з боку поліцейських, так і щодо самих поліцейських. Щодня до відділів поліції звертається велика кількість громадян і у зв'язку з цим діяльність працівників поліції повинна бути спрямована на дотримання прав тих громадян, що звернулися до відділу поліції по допомогу, а також тих громадян, що безпосередньо перебувають у відділах поліції в якості затриманих осіб. На жаль, письмові форми обліку фактів затримання осіб поліцейськими, що використовуються в органах поліції, не здатні повною мірою забезпечити повноцінний збір, накопичення та аналіз такої інформації. Крім того, варто звернути увагу, що останнім часом істотно збільшилась кількість повідомлень про факти звинувачень поліцейських у вчиненні неправомірних дій щодо затриманих осіб, відмови поліцейських у наданні допомоги громадянам, які на неї потребують. А враховуючи те, що довести правдивість або неправдивість подібних звинувачень інколи дуже складно (оскільки наразі відсутня система фіксації дій поліцейських та громадян, що перебувають у відділах поліції), виникає нагальна потреба у виведенні діяльності органів поліції на якісно новий рівень, забезпечивши її реальну прозорість та підзвітність шляхом впровадження дієвого механізму контролю за перебуванням осіб у приміщеннях поліції.

В системі органів поліції вирішальна роль щодо забезпечення дотримання основних прав і свобод людини належить Управлінню дотримання прав людини Національної поліції України, яке безпосередньо має контролювати забезпечення дотримання прав людини під час застосування поліцейських заходів, дотримання прав затриманих осіб в ізоляторах тимчасового тримання, забезпечення протидії та запобігання домашньому насильству та насильству за ознакою статі, забезпечення прав людини у сфері захисту персональних даних⁴. Сьогодні за ініціативи даного Управління в діяльність органів та підрозділів поліції активно впроваджується інформаційна підсистема обліку затриманих осіб інформаційно-телекомунікаційна система «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – інформаційна підсистема «CUSTODY RECORDS»). Основним призначенням даної системи є створення умов для впровадження визнаних на міжнародному рівні стандартів захисту прав затриманих осіб. Основними кроками у цьому напрямі мають стати проведення із затриманою особою обов'язкового інтерв'ю одразу після її доставлення до органу поліції, забезпечення електронної фіксації всіх дій щодо затриманого (фіксація, накопичення, зберігання інформації щодо переміщення вказаної особи у спеціально відведених для цього приміщеннях відділу поліції), створення можливостей для оперативного пошуку інформації про затриманих осіб, які перебувають (перебували) у відділі поліції з моменту їх фактичного затримання. Таким чином, інформація, які міститься на сервері інформаційної підсистеми

² Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>

³ Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

⁴ Управління дотримання прав людини Національної поліції України. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://tinyurl.com/yfdblbtra>

«CUSTODY RECORDS», стосується подій, що пов'язані із затриманням осіб, які підозрюються у вчиненні правопорушення уповноваженими особами органів поліції.

Передбачається, що функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» дозволить створити умови для підвищення стандартів захисту прав затриманих осіб та поліцейських, шляхом:

- зменшення навантаження на поліцейських задіяних у роботі з затриманими;
- захисту прав поліцейських від неправдивих звинувачень у неправомірних діях щодо затриманих осіб; здійснення дистанційного зовнішнього контролю за дотриманням прав затриманих осіб уповноваженими Управління дотримання прав людини Національної поліції України;
- електронної фіксації всіх дій щодо затриманої особи з моменту її фактичного затримання і до поміщення в слідчий ізолятор або звільнення з під варти;
- впровадження обов'язкового опитування затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання про обставини та підстави затримання;
- забезпечення контролю за дотриманням прав затриманої особи та унеможливлення контактів з нею осіб, які не мають на це повноважень;
- здійснення автоматизованого повідомлення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про факт затримання особи;
- автоматизованого інформування відповідальних осіб про завершення терміну тримання затриманої особи;
- отримання звіту: про умови тримання, поводження та забезпечення прав затриманих осіб, стан здоров'я під час їх перебування в органах (підрозділах) поліції⁵.

Упровадження «CUSTODY RECORDS» забезпечить створення єдиного електронного дос'є на кожну затриману особу, фіксацію всіх аспектів, пов'язаних із затриманням, дотримання основних гарантій, які надаються затриманим особам, підвищить стандарти захисту прав поліцейських від можливих неправдивих звинувачень у неправомірних діях. Крім створення електронного дос'є на кожного затриманого (причин та підстав затримання, даних про проведення слідчих дій), в інформаційній підсистемі буде акумульовано відеофіксацію усіх дій, що мали місце в підрозділах поліції, а також інформацію з бодікамер поліцейських. Тобто, слід звернути увагу, що відео- та аудіофіксація дій поліцейських має відбуватися безпосереднього з моменту виникнення підстав для затримання особи. У результаті це дозволить істотно зменшити кількість незадокументованих затримань, а також маніпуляцій ними, вирішити певні спірні питання та конфліктні ситуації. Крім того це дозволить уникнути необґрунтованих звинувачень представників поліції у вчиненні ними неправомірних дій, а також уникнути катувань, що, на жаль, й досі мають місце в діяльності поліції.

Крім того, впровадження вказаної інформаційної підсистеми дозволяє здійснювати поліцейськими дистанційний нагляд через системи віддаленого відеоконтролю, тобто перевірку дотримання прав затриманих осіб, а також розгляд їх скарг.

У рамках функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» передбачається оновлення алгоритмів дій патрульних поліцейських, інспекторів чергової служби, слідчих. Також передбачається внесення штатних змін до структури відділів поліції та провадження посад поліцейських, відповідальних за затриманих в підрозділі поліції та дотримання прав людини («CUSTODY» офіцерів). До внесення відповідних організаційно-

⁵ Безпалова О.І. Перспективні напрями впровадження системи Custody records в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ: *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / [редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.- Харків : ХНУВС, 2020. С. 86-88.

штатних змін передбачається, що їх повноваження будуть виконуватися інспекторами чергової служби.

Важливою передумовою ефективного функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» є навчання поліцейських, які будуть безпосередньо працювати з нею. Так, у Харківському національному університеті внутрішніх справ Навчальний відділ поліції переобладнано з метою забезпечення функціонування інформаційної підсистеми обліку затриманих осіб інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» «CUSTODY RECORDS».

На базі Харківського національного університету внутрішніх справ вжито низку заходів щодо створення центру підготовки поліцейських роботі з системою «CUSTODY RECORDS» та стандартів роботи з затриманими особами. Система навчання інспекторів з дотримання прав людини включає в себе декілька блоків:

1) теоретичний блок, який містить інформацію про призначення системи, роль і завдання інспектора з дотримання прав людини, стандарти захисту прав людини як національні, так і міжнародні, безпекові питання по відношенню до поліцейського, так і до затриманої особи, питання балансу приватності і безпеки, робота з чутливими даними, передусім це інформація медичного характеру, але також може бути особиста інформація, з приватного життя людини, яка не може бути розголошена;

2) спеціальний блок – робота з інтерв'ю, що є важливим елементом роботи системи і відповідно навчання інспектора з дотримання прав людини. У рамках даного блоку проводиться практична робота з електронною базою, застосування всіх карток програмного забезпечення, починаючи від реєстрації затриманого, його переміщень, харчування, всіх подій, які з ним відбуваються під час перебування у підрозділі поліції, медична картка, як її правильно вводити, як правильно зберігати цю чутливу інформацію. Також розглядаються питання щодо листування і речей затриманої особи. І, звісно, практикум з інтерв'ю: як правильно проводити його, як налаштувати людину на спілкування з інспектором щодо інформації про обставини затримання, не щодо процесу вини затриманого, а саме щодо можливих порушень прав людини по відношенню до затриманої особи з боку працівників поліції;

3) спеціальні питання, які стосуються домедичної підготовки (реагування поліцейських на кризові ситуації, де потрібно діяти швидко для того, щоб врятувати життя затриманої особи, всі інші факультативні питання, які можуть бути цікавими в майбутньому інспекторам з прав людини).

Під час підготовки інспекторів з дотримання прав людини ключова увага приділяється питанням заповнення таблиць, що містяться в інформаційній підсистемі «CUSTODY RECORDS»: «Затримання»; «Очевидці затримання»; «Фотозображення»; «Опитування поліцейського»; «Опитування затриманої особи»; «Картка затриманого»; «Переміщення особи»; «Документування особи»; «Проведення медичного огляду»; «Харчування»; «Інформування РЦБВПД (Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги)». Заповнення вказаних таблиць та збереження даних, що в них внесені, є можливим завдяки тому, що комп'ютери, які знаходяться у «Навчальному відділі поліції» підключені на сервері ППНІ по мережі ЄЦБМТ у підсистемі «CUSTODY RECORDS».

Крім цього в межах підготовки слухачі ознайомлюються з особливостями: а) здійснення дистанційного зовнішнього контролю за дотриманням прав затриманих осіб уповноваженими Управління дотримання прав людини Національної поліції України; б) електронної фіксації всіх дій щодо затриманої особи з моменту її фактичного затримання і до поміщення в слідчий ізолятор або звільнення з під варті; в) опитування затриманої особи та поліцейського, який здійснив затримання про обставини та підстави затримання; г) процедури повідомлення центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про факт затримання особи; д) інформування відповідальних осіб про завершення терміну тримання затриманої особи тощо.

За результатами навчання інспектори з дотримання прав людини матимуть змогу: а) створити єдине електронне досьє на кожну затриману особу; б) здійснити фіксацію всіх аспектів, пов'язаних із затриманням; в) забезпечити дотримання основних гарантій, які надаються затриманим особам; г) акумулювати відеофіксацію усіх дій, що мали місце в підрозділах поліції, а також інформацію з бодікамер поліцейських. З цією метою під час навчання особлива увага повинна приділятися необхідності постійного здійснення відео- та аудіофіксації дій поліцейських безпосереднього з моменту виникнення підстав для затримання особи. Така необхідність зумовлена тим, що у результаті це дозволить істотно зменшити кількість незадокументованих затримань, маніпуляцій ними, вирішити певні спірні питання та конфліктні ситуації, уникнути необґрунтованих звинувачень представників поліції у вчиненні ними неправомірних дій, а також уникнути катувань, що, на жаль, й досі мають місце в діяльності поліції.

Варто зазначити, що в освітньому процесі з особливостями функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS» можуть знайомитись не лише ті поліцейські, що будуть безпосередньо працювати з вказаною підсистемою, а і слухачі курсів підвищення кваліфікації усіх категорій поліцейських, а також курсанти. Це дозволить створити передумови для своєчасного ознайомлення курсантів та слухачів із правилами роботи з інформаційною підсистемою, завданнями, для виконання яких вони функціонує, та результатами, яких можна досягти під час роботи з нею. У результаті як у курсантів, так і у слухачів курсів підвищення кваліфікації будуть завчасно сформовані уявлення та отримано необхідний комплекс знань щодо важливості дотримання прав громадян в діяльності поліції, у тому числі дотримання стандартів дотримання прав затриманих осіб.

Бібліографія

1. Про схвалення Стратегії розвитку системи органів Міністерства внутрішніх справ України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 р. № 1023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80>
2. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
4. Управління дотримання прав людини Національної поліції України. Офіційний сайт Національної поліції. URL: <https://tinyurl.com/yfdblbra>
5. Безпалова О.І. Перспективні напрями впровадження системи Custody records в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ: *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / [редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.- Харків : ХНУВС, 2020. С. 86-88.